

Відгук
зареєстрований
29.10.2021
Ганна Семеновна
Доктор вченої ради
ДФ 64.051.030
Оксана ПОРІНА

До спеціалізованої вченої ради
ДФ 64.051.030
у Харківському національному
університеті імені В. Н. Каразіна,
61022, м. Харків, майдан Свободи, 4

ВІДГУК

офіційного опонента, завідувача кафедри економічної кібернетики і системного аналізу Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця, доктора економічних наук, професора Гурьянкової Лідії Семенівни на дисертацію Білоус Лілії Борисівни «Енергоресурсні чинники управління економічним розвитком регіону», що подана на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 07 – «Управління та адміністрування» за спеціальністю 073 – «Менеджмент».

Актуальність теми дослідження визначається необхідністю удосконалення управління енергетичними ресурсами в процесі економічного розвитку. Виходячи з вичерпності, низької екологічності, зростаючих цін та попиту на енергоносії, енергоресурсні чинники на сучасному етапі виступають маркером економічного розвитку. Глобальні енергетичні ініціативи передбачають подвоєння глобальних показників енергоефективності до 2030 р. Висока енергоємність української соціально-економічної моделі вимагає кардинальних перетворень. Завдання підвищення загальної енергоефективності доводиться розв'язувати в умовах зміни моделі управління та зміщення акцентів впливу інституційної структури на енергоресурсні чинники з державного рівня на регіональний.

Усунення диспропорційності та регресивності економічного розвитку регіональних та локальних структур обумовлює необхідність пошуку нових менеджерських підходів та інструментів управління, визначення ролі та місця енергоресурсних чинників в забезпеченні можливостей самодостатності та саморозвитку які надані реформою децентралізації та європейською інтеграцією. Існуюча економічна розбалансованість вимагає розширити та розкрити як зовнішні, так і внутрішні кордони розвитку, залучити кращі європейські та світові практики в сфері ефективного ресурсокористування.

В існуючих концепціях управління економічним розвитком недостатньо приділяється уваги формуванню критеріїв оцінки ефективності енергоресурсних чинників та їх динамічного впливу на економічний розвиток, зокрема на регіональних та місцевих рівнях. Досвід такого розвитку в нових умовах, що вже формується провідниками енергетичних змін, необхідно систематизувати та екстраполювати в цілях узгодженості, внутрішньорегіональної та міжрегіональної взаємодії, що в умовах диспропорційності є всебічно виправданим.

Підвищення ефективності енергоресурсних чинників суттєво розширює можливості економічного розвитку, забезпечує гармонізацію всіх суспільних

систем в процесі досягнення сталого розвитку та еко-гуманітарного балансу. Означене визначає необхідність розширення науково теоретичних та науково-практичних робіт з підвищення ефективності енергоресурсних чинників управління. Теоретична та практична значимість даної проблематики обумовила вибір теми наукового дослідження дисертанткою, його мету та завдання, об'єкт та предмет, а також напрями використання отриманих результатів.

Дисертаційну роботу виконано відповідно до тематики держбюджетних науково-дослідницьких робіт Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. У ході виконання теми «Механізми розвитку інвестиційної інфраструктури Харківського регіону» (номер державної реєстрації – 0117U004877) автором було досліджено вплив енергоемності господарського комплексу на рівень інвестиційної привабливості. Виявлено позитивні зміни в розвитку розумного споживання та відновлюваної енергії. Визначено основні засади, необхідні для створення енергоефективного й енергетично незалежного суспільства та підвищення інвестиційної привабливості енергетичного сектору, залежність цих процесів від спільної роботи владних структур, експертного середовища, а також збільшення впливу громадськості в політичному діалозі щодо реформ в енергетиці.

У ході виконання теми «Розробка інструментарію реалізації стратегії смарт-спеціалізації у Харківському регіоні» (номер державної реєстрації – 0117U004967) автором було досліджено енергоефективність як важіль забезпечення сталості розвитку території, виявлено основні тенденції енергоспоживання, а також зазначено зменшення загального споживання та зростання частки енергії, виробленої з відновлюваних джерел, у загальному споживанні. Крім того, у роботі було встановлено тенденції зростання вартості енергоносіїв, а також виведено його причинно-наслідкові зв'язки.

У ході виконання теми «Чинники та передумови соціально-економічного розвитку України: просторовий, організаційно-адміністративний та ціннісний виміри» (номер державної реєстрації – 0117U004823) автором було виявлено вплив імплементації європейських директив у галузі енергозбереження та ресурсодобування на економічний розвиток регіону, виділено негативні та позитивні аспекти імплементації директив, простежено тенденції та подано рекомендації щодо більш енерго-, ресурсозбережного споживання.

Під час проведення дослідження здобувачка ввійшла до складу міжнародної робочої групи в рамках реалізації проєкту «Energy Social sciences & Humanities Innovation Forum Targeting the SET-Plan» програми досліджень та інновацій Європейського Союзу «Horizon 2020» за грантовою угодою № 826025 як спеціалістка від України та спеціалістка з енергетичної ефективності та розумного споживання, результатом проєкту стала робота «100 Social Sciences and Humanities priority research questions for smart consumption in Horizon Europe».

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Ознайомившись зі змістом дисертаційної роботи Білоус Л. Б. можна стверджувати що вона є добре структурованою та змістовною науковою працею. Наукові положення, висновки та

рекомендації, що наводяться в дисертації Білоус Л. Б., обґрунтовані й переконливі, що підтверджується змістовним аналізом та викладом наукових результатів та базується на глибокому аналізі спеціальної літератури. Дисертанткою опрацьована переконлива кількість фахової наукової літератури вітчизняних науковців нарівні з зарубіжними, обширний фактологічний матеріал та статистичний звітний і аналітичний матеріал.

Інформаційну базу дослідження склали зібрані у процесі дослідження й опрацьовані особисто автором офіційні матеріали Державної служби статистики України; статистичні та аналітичні матеріали Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження України; звітна документація органів місцевого самоврядування Харківської області; паспорти громад, стратегії розвитку; звітні данні споживання енергетичних ресурсів органів місцевого самоврядування Харківської області; стандарти та директиви Європейського Союзу; звіти Європейського банку реконструкції та розвитку; матеріали Міжнародного енергетичного агентства; закони, нормативно-правові акти та стратегії розвитку України; закони та нормативно-правові акти інших держав; науково-практичні й науково-теоретичні статті; монографії українських та зарубіжних вчених за тематикою дослідження; періодичні видання; власні аналітичні розробки авторки.

Дослідження базується на комплексному і системному підході який також характеризується відповідним рівнем наукових узагальнень. Обґрунтованість результатів дослідження забезпечується використанням дисертанткою на таких загальнонаукових і спеціальних методах пізнання, як: метод історичного аналізу і абстрактно-логічного аналізу, метод аналогії, метод експертного оцінювання, гіпотетично-дедуктивний метод, метод порівняльного та статистичного аналізу, динамічного аналізу, економічного аналізу й синтезу, системно-структурного аналізу та синтезу, економічно-математичного моделювання, синтетичного аналізу тощо.

Процес доказової аргументації теоретичних положень, висновків та рекомендацій включає проведені дисертанткою комплексний аналіз і узагальнення фундаментальних положень концепцій управління економічним розвитком в площині ефективності енергоресурсних чинників, та стратегування розвитку економічних агентів за рахунок підвищення ефективності енергоресурсних чинників.

Послідовність та комплексність роботи проявляється у всебічному та поступовому вивченні дисертанткою предмету дослідження. Належний рівень репрезентативності емпіричних матеріалів використаних дисертанткою позитивно вплинув на обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій проведеного дослідження.

Обравши об'єкт дослідження – процес управління економічним розвитком регіону, та предмет – теоретичні положення та практичні підходи до підвищення ефективності енергоресурсних чинників управління економічним розвитком регіону, авторка поставила перед собою та послідовно вирішила ряд конкретних завдань, викладених у відповідних розділах дисертації.

У першому розділі «Теоретико-методичні основи ефективності енергоресурсних чинників управління економічним розвитком України» авторка дослідила еволюцію енергоресурсних чинників економічного розвитку, розглянула концептуальні, нормативно-правові, науково-теоретичні та науково-практичні основи їх розвитку, проведено узагальнення напрямів розвитку енергоресурсних чинників за трьома етапами. Розглянуто концепції smart та smart-спеціалізація, виділена їх сутність та систематизовані переваги. Запропонована концептуальна схема побудови регіональних стратегій на базі smart-концепції, що обґрунтовується перевагами вищевказаних інноваційних технологій та розглянутими у роботі теоретико-практичними засадами стратегічного планування регіонами України.

У другому розділі «Діагностичний аналіз стану та перспектив енергоресурсних чинників управління економічним розвитком України» розглянута зміна структури вироблення та споживання енергетичних ресурсів під впливом глобальних трендів та чинників, співвідношення таких змін між європейським та українським енергетичними ринками, широко представлені інноваційні технології, матеріали, принципи побудови нової енергетики та структури ПЕК. Серед практичних упроваджень визначені елементи концепції smart, які застосовують громади для підвищення енергетичної ефективності та подолання негативного впливу зростання цін на енергоносії, систематизовано інструменти та визначено енергоресурсні чинники, які займають провідне місце в економічному розвитку розглянутих у дослідженні адміністративно-територіальних одиниць, визначена енергоефективна складова розглянутих стратегій та практичних упроваджень, запропоновані інструменти розширення стратегічних орієнтирів планування енергоефективних завдань у майбутніх стратегіях громад.

Третій розділ «Удосконалення управління енергоресурсними чинниками економічного розвитку України» розкриває та систематизує перешкоди на шляху впровадження інноваційних енергоефективних технологій. Проведене анкетування підтверджує наявність таких перешкод в соціально-економічній моделі України, які систематизовані у таксономію бар'єрів. Заслуговує уваги, що авторкою не тільки адаптована таксономія бар'єрів S. Sorrell, а також додатково визначена нова група бар'єрів перехідного періоду, що властиві цій моделі. З використанням таксономії бар'єрів та за направленистю грантового фінансування визначена інтенсивність бар'єрів енергоефективності у суб'єктах дослідження та систематизовано домінантні бар'єри, бар'єри найбільшої уваги та провали грантової активності. Авторкою визначена здатність досліджуваних суб'єктів сприймати та просувати енергоефективні технології. Розроблений дисертанткою алгоритм дослідження передбачив ранжування інтегральних показників за узагальненою функцією бажаності Харрінгтона. Основу розрахунку склали групи індикаторів за новими первинними показниками, що визначені за емпіричними даними дослідження. За визначеними рівнями економічного розвитку авторкою надані рекомендації щодо впровадження інноваційних енерготехнологій суб'єктами дослідження. Узагальнюючим результатом роботи стала

запропонована авторкою концептуальна схема підвищення ефективності енергоресурсних чинників економічного розвитку регіону.

Таким чином, зміст розділів у повному обсязі розкриває мету, завдання та висновки, що сформульовані у дисертаційній роботі Білоус Л. Б. Наукова обґрунтованість та достовірність положень, висновків та рекомендацій проведеного дослідження підтверджена достатньою теоретичною базою та вибором методів дослідження які забезпечили вирішення комплексу поставлених завдань.

Наукова новизна положень висновків та результатів одержаних у дисертації. Сукупне вивчення змісту дисертації та опублікованих наукових праць дає підстави стверджувати, що найбільш суттєвими в науковому і практичному значенні є результати дисертаційної роботи які містять такі елементи наукової новизни:

1) заслуговує на увагу систематизація концептуальних підходів формування ефективності енергоресурсних чинників, що дало змогу простежити еволюцію структури та механізмів управління та обґрунтувати перспективні напрями управління ефективністю енергоресурсних чинників;

2) цікавим є запропонований концептуальний підхід до формування регіональних стратегій за рахунок запровадження концепції smart, який позиціонує концепцію як елемент управління економічним розвитком у сучасних умовах, що на практиці дає можливість регіонам мінімізувати перешкоди реалізації стратегій та поглибити розвиток власних smart-спеціалізацій за рахунок дифузії інновацій концепції smart;

3) доречним вбачається запропонований авторкою методичний підхід до оцінки ефективності енергоресурсних чинників управління економічним розвитком, що, на відміну від інших, ґрунтується на визначенні й класифікації перешкод на шляху впровадження інноваційних енергоефективних технологій та забезпечує встановлення нових первинних показників інноваційного розвитку енергоефективної направленості, які, у свою чергу, визначають сучасний вплив енергоресурсних чинників на економічний розвиток та здатність досліджуваних суб'єктів сприймати та просувати інноваційні енергоефективні технології;

4) заслуговує уваги проведена авторкою ідентифікація трендів і чинників розвитку українського та європейського енергетичного сектору економіки на тлі трансформації енергетичних ринків та зміни структури енергоспоживання;

5) важливим аспектом у роботі є те, що на основі систематизації та наукового осмислення теоретико-практичних упроваджень авторка розвиває поняттєво-категорійний апарат шляхом поглиблення понять «енергозбереження», «енергоефективність» та «енергоємність», з метою більш повного й сукупного їх розуміння;

6) схвальної оцінки заслуговує обґрунтування особливостей запровадження концепції smart досліджуваними адміністративно-територіальними одиницями в умовах децентралізації. Авторкою визначено, що саме зростання цін на енергоносії обумовлює енергетичні зміни, а елементи концепції smart, застосовані в умовах високої енергоємності, є

виправданим інноваційним інструментом в побудові нової моделі управління енергетичними ресурсами;

7) важливим у роботі є систематизація особливостей використання енергетичних ресурсів у сучасних умовах, що дозволило авторці простежити еволюцію їх використання та стратегічного планування в досліджуваних суб'єктах і запропонувати перспективні напрями енергоефективного управління економічним розвитком;

8) важливим аспектом роботи є те, що, дисертанткою удосконалено таксономію бар'єрів енергоефективності шляхом визначення розриву енергетичної ефективності в соціально-економічній моделі України та формування додаткової групи бар'єрів, властивих цій моделі;

9) авторка влучно націлює увагу на розширення інструментарію підвищення енергоефективності та визначає грантове фінансування, як ідентифікатор бар'єрів енергоефективності, що впливає на підвищення продуктивності енергоефективних технологій та розвиток інфраструктури в досліджуваних суб'єктах;

10) науковий і практичний інтерес має запропонований підхід до оцінки здатності досліджуваних суб'єктів сприймати та просувати інноваційні енергоефективні технології шляхом удосконалення розрахунку узагальненого інтегрального показника за новими первинними показниками енергоефективної спрямованості, які визначені в результаті дослідження. Запропонована авторкою концептуальна схема підвищення ефективності енергоресурсних чинників управління економічним розвитком регіону передбачає подолання диспропорційності та регресивності локальних суб'єктів і спрямована не тільки на енергоефективність та енергозбереження, а й на розвиток інфраструктури та загальносуспільний розвиток.

Розроблені в дисертації наукові підходи поглиблюють розуміння сутності та інструментарію енергоресурсних чинників управління економічним розвитком регіону. Запропоновані в процесі досліджень науково-практичні висновки і рекомендації використовувались на місцевому рівні в Мереф'янській ОТГ (довідка № 4651 від 16.11.2020 р.), Пісочинській ОТГ (довідка № 02-3-1/3212 від 28.02.2020 р.), Малоданилівській ОТГ (довідка № 02-15/27 від 24.02.2020 р.), Роганській ОТГ (довідка № 01-23-56 від 20.01.2020 р.), Бабаївській селищній раді (довідка № 02-17/1046 від 03.03.2020 р.), Товаристві з обмеженою відповідальністю «Вудсток» (довідка № 01.17/03-2020 від 17.03.2020 р.), Виробничо-комерційній фірмі «Лана» (довідка № 11/2 від 10.02.2020 р.), Товаристві з обмеженою відповідальністю «Трай» (довідка № 08/04 від 09.04.2020).

Використання науково-теоретичних, науково-методичних та науково-практичних результатів дослідження в практичній діяльності інших економічних агентів дасть змогу більш ґрунтовно та комплексно підходити до прийняття управлінських рішень.

Оцінка змісту дисертації. Структура дисертації логічно обґрунтована та відповідає поставленим завданням, об'єкту та предмету дослідження.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів які логічно послідовні і взаємопов'язані та включають дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Структура повністю відповідає окресленим цілям і завданням дослідження та дозволила здобувачці найбільш повно охопити предмет дослідження, а опоненту – простежити авторський творчий задум, краще зрозуміти логіку та послідовність представленого наукового дослідження. Аналіз тексту дослідження говорить про відсутність порушення авторкою вимог академічної доброчесності. У роботі наявні посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей, дотримано вимог законодавства про авторське право, надано повну і достовірну інформацію про результати наукової діяльності а також методи наукових досліджень.

Зокрема у рецензованій дисертації не виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату, фальсифікації, фабрикації та інших порушень, що могли б поставити під сумнів самостійний характер виконаної авторкою дисертаційної роботи.

Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих працях. Отримані нові наукові положення дисертаційної роботи Білоус Л. Б., висновки і рекомендації повною мірою висвітлені авторкою у 19 наукових працях, з яких 4 статті, в тому числі 3 у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України (2 статті – одноосібні), 1 у періодичних наукових виданнях інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку й Європейського Союзу (Естонія, одноосібна), 3 розділи монографій (2 – одноосібні), в тому числі 1 розділ монографії у іноземних наукових виданнях інших держав, які входять до організації економічного співробітництва та розвитку (Литва, одноосібний), 12 праць які засвідчують апробацію матеріалів дисертацій.

Ознайомлення з публікаціями дає підставу констатувати, що результати досліджень, авторські новації, узагальнення та удосконалення концептуально-методичних положень, організаційні та методичні рішення і рекомендації, відображені у пунктах наукової новизни та висновках до досліджень, достатньо повно викладені в наукових працях Білоус Л. Б., що відповідає вимогам «Тимчасового порядку з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167 (зі змінами).

Зауваження та дискусійні положення що до змісту дисертації.

Позитивно оцінюючи результати проведеного дисертанткою. Білоус Л. Б, дослідження, їх наукову та практичну цінність необхідно вказати на такі недоліки та зауваження .що мають дискусійний характер.

1. У підрозділі 2.3 дисертаційної роботи на рисунку 2.30 проілюстровано енергоресурсні чинники економічного розвитку суб'єктів дослідження. Доречно було б порівняти вплив таких чинників на економічний розвиток об'єднаних та не об'єднаних адміністративно-територіальних одиниць. Це дало б змогу визначити,

як конкретні суб'єкти користуються перевагами децентралізації в підвищенні ефективності енергоресурсних чинників.

2. Доцільно було б повніше обґрунтувати систему діагностичних показників оцінки інноваційної спрямованості (табл. 3.4., підрозділ 3.3) та групи індикаторів інноваційної спрямованості (рис. 1.7, підрозділ 1.3). З контексту роботи не зовсім зрозуміло, які процедури фільтрації та оцінки інформативності показників використовувалися для відбору індикаторів?

3. Бажано було б повніше обґрунтувати методи редукції ознак, що застосовуються авторкою, зокрема, побудови синтетичних величин, що мають багатоознакову природу (підрозділ 1.3, підрозділ 3.3). У роботі не вказано, чи проводилося ранжування за допомогою альтернативних методів, різних процедур редукції ознак. У роботі не відображено, наскільки узгодженими є отримані результати та ефективний обраний метод.

4. Доцільно було б повніше описати процедури експертного аналізу, які використовуються авторкою. З контексту роботи не дуже зрозуміло, як оцінювалася узгодженість експертних оцінок, достовірність результатів експертизи (підрозділ 1.3).

Загальний висновок та оцінка дисертації.

Дисертація Білоус Л. Б. на тему «Енергоресурсні чинники управління економічним розвитком регіону» є завершеним, самостійним науковим дослідженням, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що розв'язують актуальну наукову задачу розвитку теоретико-методичних засад оцінювання енергоресурсних чинників управління економічним розвитком.

Структура та обсяг дисертації відповідають встановленим вимогам. Зміст дисертації відповідає зазначеній меті та поставленим завданням, які повністю вирішені в процесі дослідження.

Дисертаційна робота Білоус Лілії Борисівни за змістом, структурою та оформленням відповідає галузі знань 07 – Управління та адміністрування, спеціальності 073 – Менеджмент, вимогам Наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій» від 12.01.2017 № 40 та «Тимчасовому порядку присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету міністрів України від 6 березня 2019 року № 167 (зі змінами), а її авторка, Білоус Лілія Борисівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 07 – Управління та адміністрування за спеціальністю 073 – Менеджмент.

Офіційний опонент:

д.е.н., проф., завідувач кафедри економічної кібернетики і системного аналізу Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

Лідія ГУР'ЯНОВА